

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 50518-08-10

המערער	המוסד לביטוח לאומי
	נגד
המשיב	משה אבן ז"ל

בפני: סגן הנשיאה יגאל פליטמן, השופטת ורדה וירט-ליבנה, השופטת עפרה ורבנר
נציג עובדים מר שלום חבשוש, נציג מעבידים מר חיים קמיניץ

בשם המערער - עו"ד תהילה כזרי
בשם המשיב - עו"ד הדר שיפוני

פסק דין**השופטת עפרה ורבנר**

1. בפנינו ערעור על פסק דינו של בית הדין האזורי לעבודה בחיפה (השופט נוהאד חסן ונציג הציבור מר יצחק ברוך, בל 3978/06), אשר קיבל את תביעת המשיב וקבע, כי קיים קשר סיבתי בין מחלת הלימפומה ממנה סבל המשיב לבין תנאי עבודתו, וכן, כי קיים קשר סיבתי בין דרך הטיפול במחלת הלימפומה לבין מחלת הלוקמיה אשר אובחנה אצל המשיב.

הרקע העובדתי

2. א. המשיב יליד 1935, עבד כרנטגנאי בבית החולים "כרמל" בחיפה בשנים 1955 - 2000, כאשר בשנים 1972-2000 שימש כרנטגנאי ראשי.
- ב. בשנים 2001-2004 עבד המשיב כרנטגנאי בבית חולים אחר, לאחר שפרש לגמלאות מעבודתו בבית החולים "כרמל".
- ג. המשיב עבד ששה ימים בשבוע, כשבע שעות ליום וכן ביצע תורנות אחת בשבוע, ושתיים-שלוש כוננויות. מאז שנת 1985 עבר המשיב לעבוד חמשה ימי עבודה בשבוע.

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 50518-08-10

- ד. עבודתו של המשיב כללה ביצוע צילומי רנטגן ושיקופים. המשיב ביצע בממוצע, בין 60-70 צילומים ליום, ובמשך כל צילום הוא נחשף לקרינה בין 5-10 שניות.
- ה. צילומי הרנטגן בוצעו בחלקם בחדר הרנטגן (כ-80% מהצילומים) ובחלקם בחדרי אשפוז, בחדרי ניתוח ובחדר המיון (20% מהצילומים). צילום בחדר רנטגן מבוצע כאשר המשיב עמד מאחורי קיר בזמן הצילום.
- ו. המשיב ביצע גם שיקופים אשר ערכו כשעה בממוצע, ואשר במהלכם עמד המשיב ליד החולה תוך שהוא נחשף לקרינה וכאשר הוא עומד עם סינר בלבד.
- ז. במרבית שנות עבודתו, עבד המשיב עם סינר, שכיסה את חלק גופו מבית החזה ועד מתחת לברכיים, ורק החל משנת 1982 עבד עם סינר אשר כיסה גם את אזור הצוואר.
- ח. בשנים 1972-2000 בהם עבד המשיב כרנטגנאי ראשי, רק 20% מעבודתו הייתה בחשיפה לרנטגן.
- ט. בשנים 2001-2004 עבד המשיב כטכנאי רנטגן במשך 15 שעות שבועיות בלבד (וזאת לאחר פרישתו לגמלאות מבית החולים "כרמל"), ועסק רק בצילומי רנטגן ולא בשיקופים.
- י. לא קיימות מדידות קרינה בהתייחס לעבודתו של המשיב בשנים 1955-1969 ובשנים 2001-2004. בהתייחס לתקופה מ-11/69-12/00 נקבע, כי המשיב היה חשוף לחשיפה מצטברת לקרינה בשיעור של 380 מילי-רם.

פסק דינו של בית הדין האזורי

3. בבית הדין האזורי הגיעו הצדדים להסכמה בנוגע לתשתית העובדתית כפי שפורטה לעיל, והמערער ביקש, כי ימונה מומחה יועץ רפואי בתחום ההמטולוגיה (עיין עמ' 4 ש' 20 לפרוטוקול מ-30.11.08).

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 50518-08-10

כמו כן, ביקש המערער, כי למומחה ההמטולוג תופנה שאלה בדבר הצורך בקבלת חוות דעת נוספת של מומחה בתחום הרפואה הגרעינית ו/או של מומחה בתחום בלוטות המוגן.

בית הדין האזורי מינה מומחה בתחום ההמטולוגיה אליו הועברו, מעבר לתשתית העובדתית כפי שפורטה לעיל, גם תוצאות מדידות קרינה מהוועדה לאנרגיה אטומית.

המומחה אשר מונה הינו פרופ' אלן ברבי.

4. פרופ' אלן ברבי בחוות דעתו מ-30.11.09 ציין, כי המשיב סובל ממחלת לימפומה ממארת חוזרת מסוג דיפוזי וכי בחודש 1/05 בהיות המשיב כבן 70, הוא אובחן כסובל ממחלה זו וטופל בכימותרפיה עם השגת הפוגה וכעבור 3 שנים שוב חזרה המחלה באופן ממושט יותר.

המומחה בתשובה לשאלה, האם המחלה נגרמה או הוחמרה כתוצאה מעבודת המשיב בחשיפה לקרינת רנטגן השיב, כי **הגורם** להופעת סוג הלימפומה ממנה סבל המשיב, **איננו ידוע**, הגם שהדבקה ויראלית או חיידקית יכולה להיות קשורה להופעת המחלה, כמו גם חשיפה לכימיקלים שונים.

באשר לקשר בין קרינה למחלה, ציין המומחה, כי יש עדות בספרות לקשר אפשרי כזה וכי במרכז האמריקאי לחקר בריאות הסביבה קיימות תוצאות של מחקר בעובדי כורים גרעיניים שהיו חשופים שנה או יותר לקרינה, וממצאי המחקר הראו שכיחות גדולה יותר של לימפומה אצל עובדים כאלה מאשר אצל אנשים שלא היו חשופים לקרינה.

מסיבה זו, ציין המומחה, כי הלימפומה (מסוג NHL) סווגה כסרטן שמאפיין מועסקים בתחומי האנרגיה כלפי עובדים החשופים לקרינה.

ספציפית לגבי עובדי מכוני רנטגן, ציין המומחה, כי אין נתונים ברורים. המומחה פירט, כי מצד אחד, בספרי ההמטולוגיה מוזכר כי קיימת שכיחות גדולה יותר אצל מי שהיו חשופים לקרינה, כגון ניצולי הפצצה האטומית בהירושימה, אולם, מאידך גיסא, קיימת עבודה אוסטרלית שלא מצאה קשר בין חשיפה לקרינה לבין לימפומה מסוג NHL.

ספציפית לגבי המשיב, ציין המומחה, כי הוא היה חשוף תקופה ארוכה במיוחד לסביבת קרינה, כאשר לא לגבי כל התקופה יש בדיקות שמחן ניתן ללמוד מה הייתה מידת הקרינה.

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 50518-08-10

פרופ' ברבי מפנה לעבודה שבוצעה בצמחים ובחיות שממנה ניתן היה ללמוד גם חשיפה לכמות קטנה של קרינה יכולה לגרום למוטציות בתאים ואולי גם למחלה ממארת מסוג לוקמיה.

מסקנתו של פרופ' ברבי הייתה, כי המדידות החלקיות לא דוחות בוודאות אפשרות שהמשיב נפגע מקרינה ושמחלתו קשורה בסבירות מסוימת לחשיפה לקרינה (ההדגשה שלנו- ע.ו.).

מחוות הדעת לא עולה, כי המומחה סבר, שסביר יותר לקבוע שהחשיפה לרנטגן גרמה, או תרמה, למחלת הלימפומה, ואף אין קביעה, מה שיעור תרומת החשיפה לרנטגן בהשוואה לגורמים אחרים.

5. אל המומחה הופנו שאלות הבהרה על יסוד בקשות שני הצדדים להפנות אליו שאלות אלה. במסגרת שאלות אלה, גם הופנתה למומחה שאלה שעניינה מחלת הלוקמיה בה לקה המשיב והשאלה האם המדובר בטרנספורמציה ממצב של לימפומה ממארת ללוקמיה.

בין השאלות שהועברו למומחה, היו שאלות שהתייחסו לשאלה האם מחלת המשיב הוחמרה כתוצאה מחשיפתו לקרני רנטגן, מהי הסבירות שהחשיפה לרנטגן גרמה להופעת המחלה אצל המשיב, תוך בקשה מהמומחה לכמת באחוזים את הסבירות וכן להתייחס לאפשרות שהמחלה נגרמה בשל מספר גורמים ולהעריך מה תרומתו של כל גורם להופעת המחלה.

המומחה בתשובותיו לשאלות ההבהרה השיב, כי, לדעתו, בהתאם לספרות הרפואית קיימת סבירות שמחלת המשיב נגרמה מחשיפה לקרינה, וזאת בהתייחס ללימפומה וכי בהחלט גם מחלת הלוקמיה מסוג AML יכולה להיות קשורה לקרינה או לכימותרפיה שקיבל המשיב כטיפול במחלת הלימפומה.

המומחה השיב:

"אין לי אפשרות להעריך באחוזים את הסבירות שמחלתו נגרמה מהחשיפה לקרינה, אבל הסבירות קיימת."

מאידך גיסא, בהתייחס לשאלה שעניינה מספר גורמים שהשפיעו על התפתחות המחלה ובאיזו מידה השפיעה החשיפה לקרינה על גרימת המחלה או

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 50518-08-10

החמרתה, בהשוואה לגורמים נוספים, השיב המומחה, כי המדובר בהשפעה במידה דומיננטית (תשובה לשאלה 5).

את השאלה בהתייחס למחלת מקצוע, ככל הנראה המומחה לא הבין, מאחר ולא הופנה ספציפית לרשימת מחלות המקצוע. בטעות, התייחס המומחה לרשימת סעיפי הליקוי בתוספת לתקנות הביטוח לאומי (קביעת דרגת נכות לנפגעי עבודה), תשט"ז-1956, וציין מהם סעיפי הליקוי שהוא סבור כי רלוונטיים לגבי המשיב.

המומחה צירף את המאמרים שהזכיר בתשובותיו ואף הבהיר כי, למעשה, הוא לא הסביר נכון בחוות דעתו המקורית, מה ניתן ללמוד מהמאמר האוסטרלי, שכן אין המדובר במדויק במאמר שסותר את האמור בספרי ההמטולוגיה, על כך שיש קשר בין קרינה ללימפומה, אלא, למעשה, המאמר האוסטרלי בדק 694 אנשים שחלו בלימפומה ומתוכם 657 כלל לא נחשפו לקרינה והיתר היו חשופים לקרינה באופן לא משמעותי, כך שלא ניתן להסיק מהמאמר, שאין קשר לקרינה, שכן לא לקחו דווקא אנשים שנחשפו לקרינה ובדקו לגביהם את מחלת הלימפומה על מנת לראות אם אחוזי הלוקים בלימפומה מקרב אנשים שנחשפו לקרינת רנטגן עולה על האחוז הרגיל באוכלוסיה.

באשר לשאלות שעניינן רמת חשיפה לקרינה, השיב המומחה שאינו מומחה בתחום רמות חשיפה לקרינה שמותרות, אולם, לדעתו, המשיב נחשף שנים רבות לקרינה, כאשר לגבי חלק מהשנים אין בכלל מדידות או שהמדובר במכשור ישן.

דווקא בהתייחס ללוקמיה, סבור המומחה, כי הופעת מחלה זו תומכת בכך שלמשיב נגרמה פגיעת תאי אב רב מערכתית (התאים הבסיסיים שמהם מתפתחים תאי הדם השונים), כפי שרואים בקרינה טיפולית.

המומחה אף הסביר, כי הוא סבור ששימוש בתרבויות תאים וניסויים בחיות עשויים להביא להבנת מנגנונים ביולוגיים לרבות השפעה של תרופות וקרינה, אם כי המומחה השיב תשובה שלילית לשאלה האם קיימת הצדקה לעשות אקסטרפולציה מהשפעת קרינה על צמחים להשפעתה על בני אדם.

המומחה נשאל בהתייחס לסבירות לקשור את רמת החשיפה לקרינה מייננת, כפי שהייתה אצל המשיב להתפתחות הלימפומה והשיב, כי מתברר שבחשיפה מצטברת של 380 מילירם במשך קרוב ל-50 שנה, המשיב חלה בלימפומה, כאשר זו מחלה המוזכרת בספרות כקשורה במידה מסוימת לחשיפה לקרינה.

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 50518-08-10

6. בית הדין קיבל את תביעת המשיב לאור חוות דעתו של פרופ' ברבי, הגם שהמערער טען, כי לא הוכח קשר סיבתי במידת הוודאות הנדרשת, וכי יש לדחות את תביעת המשיב או לחילופין למנות מומחה אחר או נוסף. בית הדין התייחס לכך, שהמומחה חיווה דעתו כי הסבירות לקשר קיימת, וכי קרינת הרנטגן השפיעה במידה דומיננטית על גרימת מחלה או החמרתה, וזאת בהתייחס לגורמים נוספים שהשפיעו (תשובה לשאלה 5 לשאלות ההבהרה). בית הדין הסתמך על פסק הדין, בעניין דורית גלס (עב"ל 106/07) וקבע, כי אין לשלול קשר סיבתי על יסוד פסק דין זה ועל יסוד אופן התנסחות המומחה, מה גם, שבכל מקרה, ספק יש לפרש את הספק לטובת המבוטח, משהמדובר בתחום הביטחון הסוציאלי.

הערעור

7. לטענת המערער, לצורך קביעת קשר סיבתי בין מחלה לפגיעה בעבודה יש להוכיח במידת ודאות של 20% לפחות, קיום קשר סיבתי בין תנאי עבודתו של העובד לבין מחלתו ובענייננו, המומחה לא יכול היה לנקוב באחוזים מה מידת השפעת החשיפה לקרינה על מחלת הלימפומה, וזאת בהתאם לתשובתו לשאלות ההבהרה, כאשר גם בחוות הדעת הראשונית לא התייחס המומחה למידת הסבירות של קשר סיבתי בין החשיפה לקרינה לבין מחלת המשיב. כמו כן, טען המערער, כי בהעדר קשר סיבתי בין הלימפומה ממנה סובל המשיב לבין חשיפתו לקרינת רנטגן, אין גם קשר בין מחלת הלוקמיה שהופיעה בשלב מאוחר יותר אצל המשיב לבין עבודתו של המשיב. אופן התנסחות המומחה במילים "בסבירות מסוימת" או "קשר אפשרי" אין בה די לטענת המערער לאור פסקי הדין השונים (פסק הדין בדב"ע נו' 0/197 המל"ל נ' קוהן בתיה, פסק הדין בדב"ע נו' 0/310 בנימין דיין נ' המל"ל ועוד). המערער הוסיף וטען, כי ספק בעניין הקשר הסיבתי צריך להביא לדחיית תביעה, שכן הנטל על המבוטח להראות, כי קיים קשר סיבתי סביר בין תנאי עבודתו לבין מחלתו. לחילופין, ביקש המערער, כי בית הדין ימנה מומחה אחר, כפי שאף ביקש המערער בעת סיכומיו בבית הדין האזורי.

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 50518-08-10

8. המשיב טען, כי יש להותיר את פסק הדין של בית הדין האזורי על כנו, כי הוא הוכיח חשיפה לרנטגן לאורך שנים רבות, כי מחוות דעתו של המומחה עולה, שהן מחלת הלימפומה והן מחלת הלוקמיה קשורות לחשיפתו לקרינה, וכי המומחה השיב מפורשות שהקרינה השפיעה במידה דומיננטית על גרימת המחלה או החמרתה (תשובה 5 לשאלות ההבהרה).
- המשיב טען, כי כל פסקי הדין, שהוזכרו על ידי המערער, מזכירים קשר סיבתי נמוך יותר מאשר הקשר הסיבתי, כעולה מחוות דעתו של המומחה בעניינו של המשיב.
9. במעמד ישיבת קדם הערעור, ביקשו באי כח הצדדים, כי טיעוניהם בעל-פה, במהלך הדיון, במצורף להודעת הערעור ולתיק בית הדין האזורי, ישמשו כסיכומים בכתב והתיק יועבר למותב לצורך מתן פסק-דין.

דיון והכרעה

10. הנחיות הנשיא בדבר מינוי מומחים יועצים רפואיים (הנחיה 1/10 מ-13.4.10), קובעות, מהם הקריטריונים למינוי מומחה נוסף. סעיף 17 להנחיות, זו לשונו:

"בית הדין רשאי למנות מומחה נוסף ככל שמצא כי בחוות דעת המומחה לא ניתן מענה לכל השאלות שהוצגו, והן חיוניות להכרעה בהליך; או שנראה לבית הדין שהמומחה דוגל באסכולה המחמירה עם הנפגע בהשוואה לאסכולה אחרת, מקלה יותר; או שנדרש תחום מומחיות נוסף לבחינת אותה פגימה; או מטעמים מיוחדים אחרים שיפורטו בהחלטה."

11. המומחה לא השיב על כל השאלות שהופנו אליו, תוך שהוא לא משיב כלל על השאלה שעניינה מחלת מקצוע, ואף לא על השאלות שעניינן כימות באחוזים של הקשר הסיבתי ושל מידת ההשפעה של החשיפה לקרינה בעבודת המשיב על הופעת מחלותיו.
- לעניין זה, הננו מבהירים, כי, ככל שהמדובר בפגיעה בדרך של מיקרוטראומה, תחילה, יש לקבוע במידת סבירות העולה על 50%, כי בכלל קיים קשר סיבתי בין עבודת המשיב לבין מחלתו, ורק לאחר שנקבע הקשר במידת סבירות

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 50518-08-10

העולה על 50% (דהיינו, שהמומחה יחווה דעתו כי סביר יותר שקיים קשר כזה, מאשר כי לא קיים קשר כזה), יש לעבור לשלב הבא ולבדוק, גם אם קיים קשר, מה מידת תרומתו בהשוואה ליתר הגורמים שגרמו למחלת המשיב, ובעניין זה, די בכך, שתרומת העבודה תהא בשיעור העולה על 20%.
ככל שהמדובר במחלת מקצוע (ולעניין זה, המומחה לא השיב, כפי שפרטנו לעיל), נטל הראיה הינו שונה, ויש לבחון, האם קיימת החזקה בהתאם לתקנה 46 לתקנות הביטוח הלאומי (ביטוח מפני פגיעה בעבודה), תשי"ד-1954, וככל שקיימת החזקה, הנטל מוטל על המוסד לביטוח לאומי לסתור אותה.

12. מאחר, וכאמור לעיל, מידת הקשר הסיבתי לא הובהרה עד תום בחוות דעתו של המומחה, פרופ' ברבי ותשובותיו לשאלות ההבהרה, ואין אף התייחסות לשאלה שש לשאלות ההבהרה, הדנה באפשרות קיומה של מחלת מקצוע, יש מקום למינוי מומחה נוסף, ועניינו של המשיב מוחזר לבית-הדין האזורי לצורך מינוי מומחה נוסף.

13. לאחר קדם הערעור, ובטרם ניתן פסק הדין, נתקבלה הודעת בא כח המשיב, כי המשיב נפטר.

בעקבות הודעה זו, הוגשה הודעה מטעם המוסד לביטוח לאומי/המערער, ועל פיה, יתכן ואין טעם במינוי מומחה נוסף, שכן לא תהא לכך משמעות אופרטיבית לאור הוראות סעיפים 303 ו-308 לחוק הביטוח הלאומי, שכן זכות לגימלה אינה עוברת בירושה והמשיב אף היה סבור, שאין שארים לעניין קיומו של חוב גימלה, כאמור בסעיף 308 לחוק הביטוח הלאומי, וזאת בלא להתייחס לשאלה – האם קיים חוב גימלה, אם לאו.

למרות החלטתנו מיום 23.2.11, לא הבהיר ב"כ המשיב, האם למשיב יורשים או שארים ועל כן, בית הדין האזורי, אליו מוחזר הדיון, יברר, תחילה, לאחר שיאפשר לצדדים לטעון בעניין, האם יש טעם במינוי מומחה נוסף, שכן, אם לאחר פטירת המשיב, ממילא, לא יהיה אדם כלשהו הזכאי לתשלום הגימלה, אין טעם במינוי מומחה נוסף.

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 50518-08-10

14. אין צו להוצאות.

ניתן היום, כ"ח באדר ב' תשע"א, (3 באפריל 2011), בהעדר הצדדים וישלח אליהם.

עפרה ורבנר,
שופטת

ורדה וירט-ליבנה,
שופטת

יגאל פליטמן,
שופט, אב"ד

נציג העובדים, מר חיים
קמיניץ

נציג העובדים, מר שלום
חבשוש

מסמך מוגדר